

Az agrártáj változásai és a közvetlen támogatások összefüggései 2009 és 2023 között Békésben

RÁKÓCZI ATTILA

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, Vidékfejlesztés és Fenntartható Gazdaság Intézet, Vidék-
és Területfejlesztési Tanszék, 2100 Gödöllő, Páter K. u. 1.
e-mail: rakoczi.attila@uni-mate.hu

Kulcsszavak: közös agrárpolitika, normatív támogatás, diverzifikáció, zöldítés, klímavédelem, tájvédelem

Összefoglalás: A Közös Agrárpolitika támogatási rendszere kulcsfontosságú a termelők számára. A közvetlen kifizetések feltételei – főként az utolsó két költségvetési időszakban – egyre szigorodó környezetvédelmi, természetvédelmi, tájvédelmi előírásokat is tartalmaznak. Adatfeldolgozáson alapuló vizsgálataimat Békés vármegyében 2009-től napjainkig, azaz 14 évet érintően végeztem. Az adatokat az ún. egységes kérelmekről igényeltem a Békés Vármegyei Kormányhivataltól, valamint a Magyar Államkincstártól (mint agrártámogatási kifizető ügynökségtől). Megállapítottam, hogy a zöldítési előírások a bevezetés éveiben jelentős hatást gyakoroltak a vármegyei termesztett növények diverzifikációjára, a tájképi elemekre. Ugyanakkor az idő előrehaladtával bizonyos visszarendeződés tapasztalható és hasonló vetésszerkezet kezdett kialakulni, mint ami a szabályozások előtti idősakra volt jellemző. Utóbbi igaz a kérelmekben megjelölt egyedi tájelemekre is. Az adatok elemzése arra is rámutatott, hogy a visszarendeződés nem azért következett be, mert nem tartották be az előírásokat a gazdák. Mindezek mellett a 2023-tól induló legújabb támogatási ciklus első éve pozitív változásokat mutat tájvédelmi szempontból.

Bevezetés

A közösségi- és nemzeti forrásból származó agrár- és vidékfejlesztési támogatások kiemelt jelentőséggel bírnak az agrárágazat jövedelmezősége szempontjából. Ez igaz nemzetállami és uniós szinten is. Az 1962-ben – azaz több mint 60 éve – elindított Közös Agrárpolitika (KAP) az idő előrehaladtával, a változó gazdasági környezet miatt számos átalakításon, reformon ment keresztül (Buckwell et al. 2019; Vásáry 2020). Kezdetben a KAP intézkedéseket (termelés támogatás, kvótarendszer, később ún. decoupling rendszer) a mennyiségi szemlélet jellemezte. Az ezredfordulóhoz közeledve, az egyre erősödő nemzetgazdaságok, valamint a társadalmi elvárások hatásaira a mennyiségi szemléletet egyre inkább a minőségi szemlélet váltotta fel (Grant 2010), igazodva a világban kialakult mezőgazdasági termelési tendenciákhoz (Horvát és Komarek 2016).

Előtérbe kerültek az élelmiszer-biztonsági kérdések, állatjóléti, állategészségügyi előírások (Bodnár et al. 2017), mind ezek mellett a fenntarthatóságot, környezet-, és természetvédelmet, a termőtalaj-védelmet (Centeri et al. 2009), valamint a tájvédelmet központba állító támogatási előírások. Ezidőtájt került a köztudatba is az ún. multi-

funkcionális mezőgazdaság fogalma. Utóbbiak jelentőségét támasztja alá Deák és szerzőtársainak (2018), Tóth és munkatársainak (2018), valamint Bede és Csathó (2019) kutatásainak eredményei is. A területi egyenlőtlenségek, jövedelem különbségek is központi kérdéssé váltak (Egri 2022, 2023; Komarek 2019). A vidék, mint élettér fejlesztése is határozottabban, annak kulturális, és örökségvédelmi vonulataival együtt (Bujdosó et al. 2015). E vonatkozásban a vidéki társadalmi tőke (Farkas 2021), a társadalmi együttműködések (Kassai és Farkas 2012), a turisztikai terek és célok is erősödtek, sőt ezek fejlettsége, fejlesztése hatást gyakorol a gazdaságra, sőt környezetvédelemre is. Utóbbiakat fejtegetik Benkő és szerzőtársai (2022), valamint Árpási (2018) is. Fokozottan igazak ezek egy pandémia, vagy egy gazdasági válság időszakában (Árpási et al. 2021).

Az ezredforduló tájékán jelentek meg a KAP új céljaihoz kapcsolódó jogszabályok is, úgy mint a helyes gazdálkodási gyakorlatról, a helyes mezőgazdasági és környezeti állapot feltételrendszeréről szóló rendeletek, továbbá az átfogó keretrendszeréről szóló ún. kölcsönös megfeleltetési előírások (Varela-Ortega és Calatrava 2004; Keeling 2005). Szélesebb körben jelentek meg az agrár-környezetgazdálkodási, és az ökológiai gazdálkodási tevékenységek (Rega et al. 2022), az öntözés kérdései és jelentősége (Futó és Bodnár 2021). Előbbiek azidőtájt még a gazdálkodók körében is viták középpontjába kerültek. Davies és Hodge (2006) által az Egyesült Királyságban végzett kutatás szerint megosztott volt a gazdatársadalom a bevezetett szabályozások elfogadásával kapcsolatban. Ugyanakkor Gyuricza és szerzőtársai (2005) is rávilágítottak arra, hogy a talaj művelésének, forgatásának is vannak karbon kibocsátási, így klímavédelmi összefüggései. Mindemellett a hazai agrár-környezetgazdálkodási programok, természetvédelmi szempontú sikereire mutat rá Tirják (2016) doktori kutatásában.

Az ezredforduló utáni évtizedekben a KAP hét évenkénti költségvetési ciklusainak tárgyalásai egyre feszítettebbé váltak. Ennek oka a hatalmas pénzügyi keret rendelkezésre állítása, annak felosztása, valamint a tagországokból érkező egyre fokozódó nyomás az állatvédelem és klímavédelem kapcsán.

Az előzőek határozták meg a 2015-től induló, és 2020-ig tartó támogatási időszak tárgyalásait is. A tárgyalások elhúzódását, nehézségeit támasztja alá az a tény is, hogy az előző ciklus (2007-2013) indítása is egy átmeneti támogatási évvel (2014) tudott elindulni, és 2020-tól tervezett 2027-ig tartó KAP időszakot is csak két év átmeneti év (2021, 2022) után tudta a közösség elindítani 2022-től.

A támogatási követelmények hatásainak visszamérése is fontos feladat, hiszen ezzel tudjuk ellenőrizni egy-egy intézkedés hatását, valamint tudunk tervezni a jövő előírásainak meghatározásakor.

A 2015-től induló közvetlen támogatásokat a zöldítési előírások bevezetése határozta meg, vagyis a gazdáknak a támogatások fejében fokozottabb környezet- és klímavédelmi előírásoknak kell megfelelniük. A zöldítés lényegi elemei: a terménydiverzifikáció, az ökológiai fókuszterületek (továbbiakban: EFA) kijelölése, és az állandó gyepterületek megőrzésének kötelezettsége. A 10/2015. (III. 13.) FM-rendelet alapján a terménydiverzifikáció három lépcsős intézkedés. Ebben minden gazdálkodónak, aki 10 ha, vagy e felett gazdálkodik kötelezően minimum 2 féle növényt kell termesztene,

15 ha, vagy e feletti szántóterülettel rendelkezők a terület 5%-ának megfelelően ún. EFA területet kell kijelölnie (tájképi elemek védelme), a 30 ha felett gazdálkodóknak pedig kötelezően minimum 3 féle növényt kell termeszteniük, ám ezek vetésterületének üzemi arányaira is figyelmet kell fordítson. Az előírás része az állandó gyepterületek országos szintű méreteinek megtartása, tehát gyeptet feltörnie a termelőknek nem lehetséges a követelmények szerint.

A 2015-től induló, már a zöldítési előírásokkal bővített KAP ciklus hatásait a kezdetekben vizsgálta Rákóczi (2017a, 2017b, 2017c, 2018). Az érintett költségvetési időszak 2023-ban lezárult, így jelen kutatómunka már tartalmazza a teljes időszakra vonatkozóan az intézkedések eredményeit, hatásait.

Anyag és módszer

Vizsgálataimat Békés vármegyében végeztem 2009 és 2023 között. A földhasználati adatokat, vetésszerkezeti adatokat – azok naprakészsége miatt – célszerű az agrártámogatási rendszerben lévő adatokkal szemléltetni. Tehát az elemzésem alá vont területadatokat és kérelemadatokat a hazai agrárkifizető ügynökségtől, valamint az ún. közbenső szervtől igényeltem meg, azaz Magyar Államkincstártól és a Békés Vármegyei Kormányhivataltól.

1. táblázat. 2023. évi egységes kérelmek országos adatai (BÉVKH 2023)

Table 1. The national data of area support applications in 2023 (BÉVKH 2023)

Vármegye	Kérelmek száma (db)	Igényelt terület (ha)	Átlag (ha)
Bács-Kiskun	20 216	469 578,24	23,23
Szabolcs-Szatmár-Bereg	19 931	312 402,95	15,67
Hajdú-Bihar	16 831	433 749,65	25,77
Békés	13 042	434 711,68	33,33
Pest	13 037	384 368,95	29,48
Csongrád-Csanád	12 531	276 393,62	22,06
Jász-Nagykun-Szolnok	8 885	389 947,14	43,89
Borsod-Abaúj-Zemplén	8 242	286 552,38	34,77
Győr-Moson-Sopron	6 338	240 157,34	37,89
Somogy	6 019	248 542,83	41,29
Fejér	5 822	272 370,98	46,78
Heves	5 368	162 472,87	30,27
Tolna	4 993	218 765,25	43,81
Baranya	4 771	220 030,41	46,12
Veszprém	4 580	160 292,99	35,00
Zala	4 513	140 085,94	31,04
Vas	4 159	154 884,53	37,24
Komárom-Esztergom	2 663	106 397,95	39,95
Nógrád	2 662	75 614,73	28,41
Összesen:	164 603	4 987 320,45	30,30

A feldolgozás során a fentiek alapján az ún. egységes kérelmek adatait elemeztem. Ezen adatok a vármegyei gazdálkodók által művelt területek adatait, kérelmeit tartalmazzák a közvetlen támogatások, azaz a normatív jellegű intézkedések kapcsán. A vonatkozó jogszabályok alapján a minden év tavaszán benyújtott kérelmeket a gazdálkodási évek során az igénylők folyamatosan aktualizálják, kiegészítik, további adatokkal teszik naprakésszé. Tehát aktuális, releváns forrásként szolgálnak a kutatásom számára. Az országos egységes kérelem-adatokat a 2023-as év vonatkozásában az 1. táblázat tartalmazza.

A táblázatból látható (1. táblázat), hogy 2023-ban országosan 164 603 gazdálkodó igényelt közel 5 millió ha területre támogatást. Bács-Kiskun vármegyében 20 ezer főt is meghaladt az igénylők száma, a legkevesebb kérelem Nógrád vármegyében volt. Békés vármegye 13 ezer kérelmét meghaladóan a negyedik legmagasabb igény az országban, viszont a terület vonatkozásában országosan a második legmagasabb 434 ezer ha-t is meghaladó adattal.

Az átlagos birtok méret vármegyénkben 33,33 ha, mely magasabb az országos átlagnál (30,30 ha). A legkisebb átlagos birtoktesttel a Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei gazdák rendelkeznek (15,67 ha), míg a legnagyobbal 46,78 ha-os adattal, Fejér vármegyében találkozhatunk.

2. táblázat. Békés vármegyei egységes kérelem adatok (2014–2023) (BÉVKH 2023)
Table 2. Data of Békés county's area support applications (2014–2023) (BÉVKH 2023)

Év	Kérelmek száma (db)	Igényelt terület (ha)	Átlag (ha)
2014	15 780	432 873	27,43
2015	15 397	432 449	28,08
2016	15 132	436 928	28,87
2017	14 971	438 775	29,30
2018	14 564	438 651	30,11
2019	14 053	439 796	31,29
2020	13 814	440 016	31,85
2021	13 408	438 590	32,71
2022	13 118	437 167	33,32
2023	13 042	437 712	33,33

A 2. táblázat adataiból látható, hogy az egységes kérelmek száma Békés vármegyében évről-évre csökken. Míg 2014-ben közel 16 ezer kérelem érkezett be, addig 2023-ra megközelítőleg 13 ezer kérelmet regisztrált a kifizető ügynökség. Látható, hogy jelentősen csökkent az elmúlt tíz évben a földművelők száma.

A megigényelt terület azonban szinte állandó (430-440 ezer ha között mozog), hiszen a területekre jutó támogatási összegek folyamatosan növekednek, így elemi érdeke a gazdálkodóknak, hogy valamennyi területüket bejelentsék a támogatásra.

A fentiek összefüggéseiből adódik, hogy a birtokkoncentráció fokozódik az évek előre haladtával (2014-ben 27,43 ha-volt, jelenleg 33,33 ha).

A kitűzött kutatási célok elérése érdekében a főbb növények megyei vetésszerkezetének arányait vizsgálom 2009 és 2023 között, ezt összehasonlítva az új szabályok életbe lépését követő évek (2015-2023) adataival. Ennek keretében a nagyobb területen vetett, általános vetésszerkezetben lévő növények egymáshoz viszonyított területi arányait, valamint az egyéb növények területi arányait is vizsgálom, megmutatom az ugaroltatás adatait is. A konvencionális szántóföldi vetésszerkezetben jelentkező főbb növények területadatait éveken belül és az évek között hasonlítottam össze. Ezt összevetettem az egyéb növények területeivel is, valamint ebben a vetületben a pihentetett területek évenkénti mértékét is görcső alá vettem. A munka során Microsoft Excel programban táblázatosan felleltem az adatokat, és százalékosan viszonyítottam egymáshoz az évi változások mértékét, illetve az egyes hasznosítások részarányát vizsgáltam az évi igényelt területeken belül idősoros elemzéssel.

Idősornak az olyan statisztikai megfigyeléseket nevezik, amelynek elemeit egymást követő időpontokban (időszakokban) regisztrálták, és ez az időbeliség az adatok fontos tulajdonsága. Az idősorok elemzésére a legtöbb általános statisztikai függvény alkalmazható, mint az átlag, a szórás, a terjedelem stb. Az idősoros adatokat az új támogatási előírások növénydiverzifikációs hatásainak bemutatására alkalmaztam.

Az elemzés során az adatokból arra is rávilágítok, hogy a művelés alól kivont (pihentetett) területek mértékei és vis maior események bejelentései milyen összefüggést mutatnak.

Bemutatom a kérelmekben feltüntetett egyedi tájértékek, tájlemek számát, az abban beállt változásokat is.

Megvizsgálom a kifizető ügynökség támogatásokról hozott hatósági döntéseit is, ezzel rámutatva arra, hogy a tájban beállt változások összefüggést mutatnak-e azzal, hogy a gazdák betartják, vagy sem a kötelező előírásokat.

Eredmények és megvitatásuk

Biodiverzitás változásai

Békés vármegyében a mezőgazdasági terület nagysága (erre területalapú támogatást is igényelnek) évről évre 430 és 446 ezer ha között változik. A két szélsőérték közötti változást számos tényező befolyásolja, ilyenek lehetnek: az adás-vételek, bérleti szerződések lejárat-újrakötése, elhalálzásból és öröklésből adódó változások stb.

A vármegyei vetésterület jelentős részét (3/4-ed rész) mindössze öt növényfaj teszi ki, ezek a búza, a kukorica, a napraforgó, a káposztarepce és az árpák. A fennmaradó 1/4-ed részt teszi ki az összes többi vetett növényfajunk.

A 3. táblázat adatait három időtartamra bontva érdemes vizsgálni. Ez a három időszak egyben három KAP költségvetési, és így három támogatási időszakot is mutat, azok eltérő követelményeivel és hatásaival együtt.

Az eredmények elemzését az előzőek alapján az alábbi három ciklusban végzem:

2009-2014: itt az agrártámogatási előírások nem határoztak meg a termelőknek semmiféle területi korlátot, vetésterületi korlátot, azaz minden gazdálkodó olyan növényt vetett, amit akart, és akkora területen, ahogy az gondolta. Vetésváltási szabályok persze léteztek a HMKÁ rendelet alapján, ám ezek jól illeszkedtek az éves vetésforgóba.

2015-2022: ez az időszak már a zöldítési előírások (terménydiverzifikáció, EFA területek, állandó gyepek megőrzésének követelménye) bevezetésének és alkalmazásának az időszaka volt. Ekkor már a bevezetésben is említett birtokméret korlátok felett meg volt határozva, hogy a termelők által vetett növények milyen arányban foglalhatták el a birtoktestüket, ha hozzá kívántak jutni a támogatásaikhoz.

2023-tól: ez az időszak már egy következő KAP időszak (a jelenlegi) követelményeit tartalmazza, mely az eddigieknél is összetettebb szabályokat ír elő a gazdálkodóknak. Megtartva az eddigi szigorú előírásokat, újabbakat is megkövetel a támogatásokért fejébe. A közvetlen kifizetések így az ún. kondicionálási, vagy feltételeességi támogatásból, az újraelosztó, vagy ún. redisztributív támogatásból, az agrárökológiai-alapprogramból, valamint a termeléshez kötött támogatásokból állnak. Még az első három kötelező, addig az utolsó választható a termelőknek a többletforrás eléréséért. Ugyanakkor mivel minden gazda a profitmaximalizálásban érdekelt, így alapvetően keresi annak megoldását, hogy hogyan tud a magasabb követelményeknek eleget téve még több támogatáshoz hozzájutni.

3. táblázat. Békés vármegyei vetésterületi adatai 2009–2023 (BÉVKH 2023)

Table 3. Sowing areas of Békés county 2009–2023 (BÉVKH 2023)

Növény	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kukorica ¹	113 639	106 444	119 885	11 1319	95 896	93 935	93 508
Őszi búza ²	108 745	100 082	90 591	10 5184	110 150	105 091	89 710
Napraforgó ³	74 238	63 748	71 929	7 1254	73 849	70 242	76 376
Káposztarepce ⁴	15 983	13 415	18 546	1 5504	12 469	16 028	13 321
Árpa ⁵	27 108	26 136	15 235	20 903	24 318	26 999	26 398
<i>Főbb növények területe összesen</i>	<i>339 714</i>	<i>309 827</i>	<i>316 188</i>	<i>314 165</i>	<i>316 684</i>	<i>312 297</i>	<i>299 314</i>
Egyéb	91 321	113 435	111 614	116 656	111 982	118 956	119 918
<i>Főbb+egyéb növények területe</i>	<i>431 036</i>	<i>423 262</i>	<i>427 803</i>	<i>430 822</i>	<i>428 667</i>	<i>431 253</i>	<i>419 233</i>
Pihentetett terület ⁶	1 109	9 073	5 429	2 439	2 332	1 619	13 215
Igényelt terület	432 145	432 336	433 232	433 261	430 999	432 873	432 449

3. táblázat folytatása
Table 3. continued

Növény	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Kukorica ¹	85 935	102 259	103 842	106 699	115 731	121 930	102 620	80 298
Őszi búza ²	90 415	82 269	104 224	125 345	93 285	89 744	105 891	107 809
Napraforgó ³	73 596	76 099	77 039	71 030	77 535	83 149	85 027	84 629
Káposztarepce ⁴	14 928	17 331	24 416	13 148	18 762	18 430	8 501	10 360
Árpa ⁵	30 807	21 842	21 961	23 461	25 613	24 392	31 188	45 945
<i>Főbb növények területe összesen</i>	<i>295 683</i>	<i>294 802</i>	<i>331 482</i>	<i>339 693</i>	<i>330 926</i>	<i>337 645</i>	<i>333 227</i>	<i>329 041</i>
Egyéb	125 909	133 824	97 283	98 757	101 643	92 275	100 811	103 157
<i>Főbb+egyéb növények területe</i>	<i>421 593</i>	<i>428 626</i>	<i>428 766</i>	<i>438 450</i>	<i>432 569</i>	<i>429 920</i>	<i>434 038</i>	<i>432 198</i>
Pihentetett terület ⁶	15 334	8 524	9 884	7 857	7 447	8 670	3 129	2 514
Igényelt terület	436 928	437 151	438 651	446 307	440 016	438 590	437 167	434 712

Megjegyzés: ¹ alapvetően árukukorica, de tartalmazza a minimális területű hibrid, pattogatni való és csemegekukoricát is; ² beleértve az őszi és tavaszi búzát, a durum- és tönkölybúzákat, valamint a minimális területű tönköly és alakor búzákat is; ³ alapvetően napraforgómag, de tartalmazza a minimális területű hibrid területeket is; ⁴ őszi és tavaszi káposztarepce, de tartalmazza a minimális területű hibrid területeket is; ⁵ őszi- és tavaszi árpa; ⁶ az ugaroltatott területeket (vetett és feketeugar) nem tartalmazza.

Az eredmények, adatok elemzését is e három időszakban végzem:

2009-2014: a búza vetésterülete bőven 100 ezer ha fölött alakult ebben az időszakban, ugyan ez igaz a kukorica vetésterületére is. 2015-höz, vagyis az új ciklushoz közeledve azonban mindkét növény vetésterülete csökkenni kezdett. A napraforgó vetésterülete 70 ezer, és e fölötti ha-on volt. Az őszi káposztarepce 15 és 18 ezer ha körül volt vetve, az árpák (őszi és tavaszi együtt) 20 és 27 ezer ha körüli vetésterülettel rendelkeztek, de jellemzően 26-27 ezer ha körül. Összességében e növények összesen (főbb növények) meghaladták a 300 ezer ha-os vetésterületet, még az egyéb növények összesen 110 ezer ha területet adtak a vármegyében.

2015-2022: ezen időszakban olyan korlátozások érték a termelőket a vetésterületek nagyságát és a vetett növények fajtáját illetően, melyet korábban nem tapasztaltak. Ennek eredményei alapján mind a búza, mind pedig a kukoricák vetésterülete közel 20-20 ezer ha-ral csökkentek a korábbi évek átlagához képest, jelentősen 100 ezer ha alá került a vetésterületük. E támogatási időszak kezdeti éveiben (2015, 2016, 2017) a napraforgó, az őszi káposztarepce és az árpák vetésterületei jelentősen nem változtak, ugyanakkor az egyéb növények vetésterületei összesen jelentős emelkedésnek indultak, meghaladták a 120 ezer, egy évvel később a 130 ezer ha-t is. A területpihentetés is nőtt, míg 2009-ben 1000 ha volt, 2015-ben meghaladta a 13 ezer, 2016-ban a 16 ezer ha-t. Bár utóbbinak időjárási okai is lehetnek. Az egyéb növények összterülete 130 ezer ha fölé nőtt. Látható tehát, hogy a zöldítési előírások kimutatható hatást gyakoroltak a vármegyei agár-biotópokra, nőtt a területek biodiverzitása.

Érdemes azonban ezen adatokat 2017-től tovább elemezni. A támogatási előírások harmadik évétől ismét növekedni kezdtek a konvencionális növények vetésterületi ada-

ta. Évről-évre egyre nőtt a búza, a kukorica vetésterülete, 2022-höz (a támogatási időszak utolsó évéhez) közeledve újra 100 ezer ha alá csökkent az egyéb növények összes területe. A területpihentetés is lecsökkent, összességében a megelőző időszak vetés-szerkezete kezdett újra kirajzolódni a vármegyei agrárterületeken. Az volt tapasztalható, hogy a kezdeti „megrázkódtatások” után megtalálták a gazdálkodók annak a lehetőségét, hogy hogyan tudják úgy kialakítani a vetésszerkezetüket, ahogy ők akarják, és közben a támogatási előírásoknak is meg tudjanak felelni. Utóbbi állítás tisztázását a későbbiekben fogom elvégezni a támogatási kérelmekre hozott hatósági döntések vizsgálata által.

2023-tól: itt már az ún. Green Deal térnyerése, az újabb költségvetési időszak egyre szigorodó előírásai kezdték meghatározni a vármegyei vetésszerkezetet. Ezek alapján minden növény esetében különféle eltéréseket látunk a megelőző év adataihoz képest, ami az új előírásokra adott gazdálkodói válaszokat mutatják, ám az új időszak előírásainak hatásait csak hosszabb évek távlatából lehet majd elemezni a későbbiekben.

Egyedi tájértékekben beállt változások (ökológiai fókuszterületek – EFA elemek)

A 2015-től indult támogatási előírások egyik eleme volt, hogy minden termelőnek, aki 15 ha szántóterülettel rendelkezik, a területének 5 %-án kötelezően ökológiai fókuszterületet kellett kijelölnie. Ezt lehetett ún. táblás EFA elem, mint parlagon hagyott terület, pillangós növényekkel bevetett terület vagy ökológiai másodvetés. Ugyanakkor választhatott vonalas EFA elemek közül, mint például fás sáv, erdőszél, vizesárok, fásor stb., és lehettek egyedi tájértékek is, mint gémeskutak, kunhalmok vagy kis kiterjedésű tavak. A kérelmekben feltüntetett EFA elemeket követhetjük évről-évre a 4. táblázat adataiban.

A táblázat adataiból látható, hogy az új szabályozás bevezetésének kezdeti éveiben a táblás EFA elemek közül a parlagon hagyott terület 13 és 15 ezer ha, az ökológiai jelentőségű másodvetés 11 és 15 ezer ha, a nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület 19-20 ezer ha körül alakult.

A vonalas EFA elemek közül (melyek a vármegyei tájban jellemzőek), szinte mind-egyiket jelölték a gazdálkodók a kérelmeikben. 2015-ben például 143 kérelem tartalmazott fás sávot, 14 kérelem magányosan álló fát, 143 kérelem táblaszegélyt, 48 kérelem kis kiterjedésű tavat, 169 kérelem vizes árkot, 1 gémeskutát, és 20 db kunhalmot.

Az évek előrehaladtával azonban azt vezethetjük le a táblázat adataiból, hogy a támogatási kérelmek egyre nagyobb arányú táblás EFA elemet tartalmaznak, és egyre kevesebb vonalas EFA elemet és tájelemet. A költségvetési időszak utolsó évében, azaz 2022-ben az első évhez képest duplájára, 30 ezer ha-ra nőtt a parlagon hagyott terület nagysága, 2021-re szintén megduplázódott, 23 ezer ha-ra nőtt az ökológiai másodvetéssel borított terület. Ezzel szemben folyamatosan csökkent a nitrogén megkötő növényekkel bevetett terület, a kezdeti 20 ezer ha 2021-re a felére, majd 2022-ben a harmadára esett vissza, mindössze 6,5 ezer ha-ra.

A fentiek mellett a kérelmekben a vonalas EFA elemek száma jelentősen csökkent, így a 2015-ben 143 kérelemben jelezett fás sáv 2022-re 20 db lett, a 14 magányosan álló

fából 1 db, a 143 táblaszegélyből 15, 48 kis kiterjedésű tóból 27 db, 169 vizes árokból 0 db, az 1 db megjelölt gémeskút az maradt, és 20 db kunhalomból 9-et jelöltek meg. Mind ezek mellett az első évben három db 0-át láthatunk, a terasz, a vízvédelmi sáv és az agrárerdészet soraiban, addig az utolsó évben már öt 0-s sort észlelünk.

Összességében tehát megállapítható, hogy – csakúgy, mint a terménydiverzifikáció esetében – a gazdák az egyszerűbb irányt választották, tehát inkább a követhető és egyszerűbben kezelhető táblás EFA elemekkel teljesítették a követelményeket, és a vonalas EFA elemek, a tájelemek évről-évre háttérbe szorultak, csökkent a rájuk vetődő figyelem. Persze természetvédelmi, klímavédelmi, talajvédelmi szempontból előnyösök a táblás EFA elemek, viszont igen fontos az egyedi tájértékek védelme is, mely arányaiban viszont háttérbe szorult a támogatási ciklus végéhez közeledve.

4. táblázat. Békés vármegyében igényelt EFA elemek 2015–2022 (BÉVKH 2023)

Table 4. EFA elements in Békés county between 2015–2022 (BÉVKH 2023)

Ökológiai jelentőségű terület	Év		2015		2016		2017		2018	
	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)
Parlagon hagyott terület	1 794	13 215	1 402	15 334	1 429	8 524	1 490	9 884		
Terasz	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fás sáv	143	63	114	67	100	66	92	35		
Magányosan álló fa	14	14	16	18	19	21	18	19		
Fasor	59	11	11	1	8	1	0	0		
Fa-, és bokorcsoport	73	14	75	12	65	13	42	9		
Táblaszegély	143	88	109	68	84	53	79	35		
Kis kiterjedésű tó	48	14	39	12	45	16	43	15		
Vizesárok	169	70	102	50	70	28	0	0		
Kunhalom	20	25	15	20	19	24	18	25		
Gémeskút	1	1	1	1	0	0	0	0		
Vízvédelmi sáv (folyóvíz)	2	0	6	0	5	0	7	0		
Vízvédelmi sáv (tó)	0	0	3	0	2	0	0	0		
Agrár-erdészeti terület	0	0	0	0	0	0	0	0		
Erdőszélek (termeléssel)	40	21	27	15	21	8	3	1		
Erdőszélek (termelés nélkül)	4	1	5	0	3	0	1	0		
Rövid vágásfordulóú fás szárú energetikai ültetvény	4	14	2	9	1	4	2	7		
Erdősített terület	24	513	15	349	27	573	28	616		
Ökológiai jelentőségű másodvetés	1 157	11 384	1 392	15 707	1 265	13 872	1 594	20 854		
Nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület	1 784	19 880	1 827	20 773	1 980	23 605	1 380	12 540		

a) kérelmek száma (db)

b) területe (ha), vagy db

4. táblázat folytatása
Table 4. continued

Ökológiai jelentőségű terület	Év	2019		2020		2021		2022	
		a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)
Parlagon hagyott terület		1 487	9 551	1 305	6 256	1 268	6 800	3 304	30 640
Terasz		0	0	0	0	0	0	0	0
Fás sáv		64	29	63	28	55	22,92	20	8,89
Magányosan álló fa		17	17	12	12	12	12	1	1
Fasor		0	0	0	0	0	0	0	0
Fa-, és bokorcsoport		37	5	47	10	38	8,73	17	5,1
Táblaszegély		53	21	38	20	33	14,73	15	8,85
Kis kiterjedésű tó		39	11	48	16	37	68	27	9,39
Vizesárok		0	0	0	0	0	0	0	0
Kunhalom		18	25	12	16	12	15	9	9
Gémeskút		0	0	0	0	1	1	1	1
Vízvédelmi sáv (folyóvíz)		0	0	7	2	12	2,48	8	1,82
Vízvédelmi sáv (tó)		0	0	3	2	3	1,18	2	0,96
Agrár-erdészeti terület		0	0	0	0	0	0	0	0
Erdőszelek (termeléssel)		0	0	1	0	2	0,3	0	0
Erdőszelek (termelés nélkül)		0	0	1	0	1	0,13	1	0,86
Rövid vágásfordulóú fás szárú energetikai ültetvény		1	5	1	4	1	22,73	1	17,7
Erdősített terület		32	737	33	648	33	356,16	29	634
Ökológiai jelentőségű másodvetés		1 653	23 741	1 688	23 418	1 704	23 993	57	9 512
Nitrogénmegkötő növényekkel bevetett terület		1 411	13 255	1 335	11 894	1 243	10 249	683	6 473

a) kérelmek száma (db)

b) területe (ha), vagy db

A 2023-tól kezdődő legújabb KAP ciklus első éves igénylései

A 2023-tól induló KAP költségvetési ciklus egyre szigorodó természetvédelmi, klíma-
védelmi, talajvédelmi előírásokat tartalmaz. A közvetlen kifizetések alapkövetelmé-
nye, hogy az ún. feltételeltséget betartsák a gazdálkodók, vagyis a 14/2023. (IV. 19.) AM
rendeletben foglaltakat. Ezek azok a minimum követelmények, melyeket minden köz-
vetlen támogatásban részesülő gazdálkodónak „feltétel nélkül” be kell tartania, mint
minimum követelményt. Így többek között a jogszabályban foglalt gazdálkodási kö-
vetelményekre (JFGK), a helyes mezőgazdasági és környezeti állapotra (HMKÁ), a ve-
tészváltás szabályaira, a terménydiverzifikációra, és a korábbi EFA elemek kijelölésére
vonatkozóan kell megfeleljenek a gazdák. Az EFA helyett új mozaikszóval is meg kell
ismerkedjünk, ilyen az ún. NPLFA is, vagyis a nem termelő tájképi elemeket és terü-
leteket jelenti. Ezek jellemzően a korábbi EFA elemeket tartalmazzák (5. táblázat).

5. táblázat. Békés vármegyében igényelt NPLFA elemek 2023-ban (BÉVKH 2023)
 Table 5. NPLFA elements in Békés county in 2023 (BÉVKH 2023)

NPLFA típus	Igényelt terület (ha)	Ügyfelek száma (db)
Facsoport	17,79	116,00
Gémeskút	0,00	1,00
Kunhalom	8,06	29,00
Magányos fák	0,03	14,00
Másodvetés, köztes kultúra	406,48	67,00
Nitrogénmegkötő növényekkel beültetett terület	3 288,84	568,00
Parlag	45 952,56	6 913,00
Sövény, fás sáv	61,97	846,00
Táblaszegély	35,98	568,00
Tavak	8,51	53,00
Vízvédelmi sáv, folyóvíz	0,13	2,00

A táblázatot végigtekintve láthatjuk, hogy a vármegyei gazdálkodók az első évben szintén inkább táblás elemeket jelöltek meg a kérelmeikben. Másodvetést 406 ha-on 67 kérelmező jelölt, nitrogénmegkötő növényekkel vetett területet 3288 ha-on 568 igénylő, míg parlagon hagyott területet közel 46 ezer ha-on 6913 gazda jelölt. Ugyanakkor az is látható, hogy jelentősen nőtt a vonalas elemek, és a tájképi elemek jelölése, hiszen 116 kérelem tartalmaz facsoportot, 29 kunhalmot, 14 magányosan álló fát, 846 sövény-, és fás sávot, 568 táblaszegélyt, 53 kis méretű tavat és 2 vízvédelmi sávot.

Utóbbiak nagyobb számú jelölése a támogatási követelmények szigorításából adódik, hiszen eddig, azaz a múlt költségvetési ciklusban (2015 és 2022 között) opcionális volt a gazdálkodóknak, hogy megjelölik-e, illetve azzal a tájellel kívánják-e teljesíteni az előírásokat, melyek a területeiken megtalálható. Ezzel szemben jelen támogatási ciklusban a területükön található és az ún. MePAR felületen rögzített elemeket kötelezően be kell jelölniük, és meg kell őrizniük.

Támogatási döntések tartalmának vizsgálata

A fentebb rögzítettek szerint jelentős kérdés, hogy a gazdálkodók hogyan tudtak alkalmazkodni az idő előrehaladtával a támogatási követelményekhez. Láthattuk, hogy a diverzifikációs előírások az első években változást idéztek elő a vetésszerkezetben, azonban ez a megelőző időszak adataihoz vált hasonlóvá a ciklus végére. Ezt a tendenciát rögzítettük az EFA elemek tekintetében is. Kezdetben többféle, változatos kérelmeket láthattunk az első években, majd a ciklus végéhez közeledve az egyedi tájértékek és tájlemek száma csökkent, és inkább a táblás elemeket jelölték a gazdák. A kérdés az, hogy: esetleg nem tartották be az előírásokat azért, hogy azt és olyan mértékű területen termelhessék, amit a piac kíván tőlük? Vagy úgy tudtak igazodni a termelési előírásokhoz, hogy közben be is tartották azokat? A választ a 6. táblázat adatait vizsgálva kapjuk meg.

6. táblázat. A kifizető ügynökség döntései 2015 és 2022 között (BÉVKH 2023)
Table 6. Data of magisterial decisions of paying agency (BÉVKH 2023)

döntés típusa	Év		2015		2016		2017		2018	
	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)
<i>mentesül (kiszgazdaságok támogatása)</i>			3 545		3 014		2 488		2 044	
helyt adó határozat	10 995	9 795	11 138	10 037	11 680	10 468	11 810	10 621		
részben helyt adó határozat	810	2 203	944	2 160	743	1 989	701	1 830		
elutasító határozat	47	26	36	17	33	37	23	24		

döntés típusa	Év		2019		2020		2021		2022	
	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)	a)	b)
<i>mentesül (kiszgazdaságok támogatása)</i>			1 829		1 600		1 464		1 305	
helyt adó határozat	11 900	10 303	11 630	10 193	11 900	10 303	11 630	10 193		
részben helyt adó határozat	542	2 106	387	1 816	542	2 106	387	1 816		
elutasító határozat	14	17	7	11	14	17	7	11		

a) SAPS (db); b) Zöldítés (db)

A táblázatban rögzített kiszgazdaságok egyszerűsített támogatásában részesülő termelők mentesültek a zöldítési előírások alól, így ezeket nem kell figyelembe vegyük az elemzés során. Annyit viszont érdemes megjegyezni, hogy a számuk folyamatosan csökkent a ciklus évei alatt, míg 2015-ben 3500 fölötti volt a számuk a vármegyében, addig 2022-re mindösszesen 1305 kiszgazdaságot rögzítettünk.

A hatósági döntésekben három esetet különböztethetünk meg. A helyt adó határozat azt jelenti, hogy minden előírásnak megfelelt a kérelmező, levonás nélkül jogosult a támogatásra. Részben helyt adó döntést akkor kap az érintett, ha valamilyen kisebb előírást nem tartott be, így szankciót alkalmaz nála a kifizető ügynökség, tehát támogatás megvonásban részesülve kapja meg a fennmaradó összegét. Elutasító döntést akkor postáznak, ha olyan mértékű volt az adott évben a nem megfelelése, hogy teljes egészében el kell utasítani a támogatásra benyújtott kérelmét, tehát támogatási összeget egyáltalán nem kap.

Az adatokat végigkövetve láthatjuk, hogy a helyt adó határozatok száma – kisebb hektikusságot követve, de – folyamatosan nőtt, tehát egyre inkább megfeleltek gazdák az előírásoknak mind a SAPS (alaptámogatás), mind pedig a zöldítési előírások esetében.

A részben helyt adó határozatok a SAPS esetében folyamatosan csökkentek, a kezdeti 810 db-ról 466-ra csökkent. A zöldítési támogatások esetében is 2203-ról 1966-ra csökkent a számuk, tehát itt is folyamatos javulás tapasztalható az évek előrehaladtával.

Az elutasító, tehát egyáltalán nem megfelelt kérelmek esetében is az előző tendenciák láthatóak, hiszen a SAPS esetében 2015-ben 47 kérelmet volt elutasított, addig 2022-ben mindösszesen 13. A zöldítési támogatásnál 26 volt elutasítva 2015-ben, és 13 db 2022-ben, a záróévben. Ebből is az látható, hogy a kérelmek folyamatos javuláson mentek keresztül.

Összefoglalás

A kutatás eredményeként megállapítható, hogy a környezet- és klímavédelmi előírások a bevezetésüket követő években, 2015-től jelentős hatást gyakoroltak a vármegyei termesztett növények diverzifikációra, a tájképi elemek megőrzésére. Ugyanakkor az idő előrehaladtával ezen hatás egyre gyengült, visszarendeződött a termesztett növények vetésterülete, a korábbi időszak adataihoz hasonlókat láthatunk. Ezek mellett a védendő tájelemek számát is egyre kisebb arányban jelölték meg a gazdálkodók a kérelmeikben. A hatósági döntések adataiból az is látható, hogy az előírások hatásainak „gyengülése” nem abból adódik, hogy a termelők nem tartanak be a vonatkozó előírásokat, hiszen a vármegyei kérelmek egyre jobb minőségűek, a megfelelt kérelmek száma évről-évre több. Ugyanakkor már az is látható, hogy a 2023-tól induló támogatási ciklus első évében is kimutatható változások jelentkeztek a vetésszerkezetben és a tájvédelemben is. Ez annak tudható be, hogy a támogatások fejében egyre szigorodó előírások hatására, a tájképi elemek megőrzésében volt választási lehetősége a gazdáknak, a mostani ciklusban pedig kötelező a területükön lévő elemek megjelölése és megőrzése.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton mondok köszönetet a Magyar Államkincstárnak, mint a nemzeti agrár- és vidékfejlesztési kifizető ügynökségnek a támogatási kérelem adatok rendelkezésemre bocsájtásáért.

Irodalom

- Árpási, Z., Gödör, Z., Nyári, C. 2021: Vírusos gazdaság. *Deliberationes* 14(1): 59–59.
- Árpási, Z. 2018: Wellness tourism: What motivates the consumer. *Valahian Journal of Economic Studies* 9(1): 87–92. DOI: <https://doi.org/10.2478/vjes-2018-0009>
- Bede, Á., Csathó, A. I. 2019: Complex characterization of kurgans in the Csanádi-hát region, Hungary. *Tájökológiai Lapok* 17(2): 131–145.
- Békés Vármegyei Kormányhivatal (BÉVKH) 2023: Adatszolgáltatás az egységes kérelmek adatairól 2009 és 2023 között.
- Benkő, B., Dávid, L., Farkas, T. 2022: Opportunities for the development of innovation among hotels in northern Hungary. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 40(1): 267–273. DOI: <https://doi.org/10.30892/gtg.40132-828>
- Bodnár K., Majzinger I., Mikó Józsefné Jónás E. 2017: Biztonságos állati termék előállítás. *Agro-As-sintance Kft., Csongrád*. p. 163.
- Buckwell, A. E., Harvey, D. R., Thomson, K. J., Parton, K. A. 2019: The costs of the common agricultural policy, Vol. 7., Routledge, London, p. 160.
- Bujdosó, Z., Dávid, L., Tózsér, A., Kovács, G., Major-Kathi, V., Uakhitova, G., Katona P., Vasvári, M. 2015: Basis of heritagization and cultural tourism development. *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 188: 307–315. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.03.399>
- Centeri, C., Barta, K., Jakab, G., Szalai, Z., Bíró, Z. 2009: Comparison of EUROSEM, WEPP, and MED-RUSH model calculations with measured runoff and soil-loss data from rainfall simulations in Hungary. *Journal of Plant Nutrition and Soil Science* 172(6): 789–797. DOI: <https://doi.org/10.1002/jpln.200900009>
- Davies, B.B., Hodge, I.D. 2006: Farmers’ preferences for new environmental policy instruments: determining the acceptability of cross compliance for biodiversity benefits. *Journal of Agricultural Economics* 57(3): 393–414. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-9552.2006.00057.x>

- Deák, B., Valkó, O., Török, P., Kelemen, A., Bede, Á., Csathó, A. I., Tóthmérész, B. 2018: Landscape and habitat filters jointly drive richness and abundance of specialist plants in terrestrial habitat islands. *Landscape Ecology* 33: 1117–1132. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10980-018-0660-x>
- Egri Z. 2023: Mobilitás és perzisztencia a hazai települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban, 2012–2019. *Területi Statisztika* 63(1): 3–37.
- Egri Z. 2022: A hazai települési jövedelemegyenlőtlenségek sajátosságai a földrajzi közelhatások alapján, 2012–2019. *Területi Statisztika* 62(6): 625–662.
- Farkas, T. 2021: The role of the social capital in rural development. Case study analysis of village research camps in Romania and Hungary. *European Countryside* 13(3): 584–598. DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0033>
- Futó, Z., Bodnár, K. 2021: Soil hydrology. *Water in Biomechanical and Related Systems* 2021: 277–302. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-67227-0_14
- Grant W. 2010: Policy Instruments in the Common Agricultural Policy. *West European Politics* 33(1): 22–38. DOI: <https://doi.org/10.1080/01402380903354049>
- Gyuricza, C., Földesi, P., Mikó, P., Ujj, A. 2005: Carbon dioxide emission from arable lands. *Cereal Research Communications* 33(1): 89–92.
- Horváth J., Komarek L. 2016: A világ mezőgazdaságának fejlődési tendenciái. Szegedi tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely, p. 269.
- Kassai, Zs.; Farkas, T. 2012: Participation in local rural development partnerships. *Annals of The Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists* 14(6): 104–108.
- Keeling, L. J. 2005: Healthy and happy: animal welfare as an integral part of sustainable agriculture. *AMBIO: A Journal of the Human Environment* 34(4): 316–319. DOI: [https://doi.org/10.1639/0044-7447\(2005\)034\[0316:hahawa\]2.0.co;2](https://doi.org/10.1639/0044-7447(2005)034[0316:hahawa]2.0.co;2)
- Komarek L. 2019: Hasonlóságok és különbségek Magyarország területi fejlettségében. *Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok* 14(3): 29–43.
- Rákóczi A. 2018: A termeléshez kötött támogatások és a zöldítési előírások hatása a vetésszerkezetre Békés megyében. *Tájökológiai Lapok* 16(2): 129–142. DOI: <https://doi.org/https://doi.org/10.56617/tl.3584>
- Rákóczi A. 2017a: A zöldítési előírások bevezetésének első éves tapasztalatai Békés megyében. *Tájökológiai Lapok* 15(1): 59–66. DOI: <https://doi.org/10.56617/tl.3609>
- Rákóczi A. 2017b: A „zöldkomponens” első éve számokban, Békés megyében. *Gazdálkodás* 61(3): 235–246. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.265268>
- Rákóczi A. 2017c: Az agrártámogatások előírásainak hatásai a vetésszerkezetre, a területpihentetés elterjedésére Békés megyében. *Gazdálkodás* 61(5): 423–436. DOI: <https://doi.org/10.22004/ag.econ.269266>
- Rega, C., Thompson, B., Niedermayr, A., Desjeux, Y., Kantelhardt, J., D’alberto, R., Paracchini, M.L. 2022: Uptake of ecological farming practices by EU farms: A pan-European typology. *EuroChoices* 21(3): 64–71. DOI: <https://doi.org/10.1111/1746-692x.12368>
- Tirják L. 2016: A Dévaványai tűzokvedelmi mintaterület működtetésének ökológiai alapvetése. PhD Értekezés, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron, p. 169.
- Tóth, C. A., Rákóczi, A., Tóth, S. 2018: Protection of the state of prehistoric mounds in Hungary: law as a conservation measure. *Conservation and Management of Archaeological Sites*, 20(3): 113–142. DOI: <https://doi.org/10.1080/13505033.2018.1486125>
- Varela-Ortega, C., Calatrava, J. 2004: Evaluation of Cross-Compliance: Perspectives and Implementation. *Developing Cross Compliance in the EU: Background, Lessons and Opportunities (Q1k5-Ct-2002-02640)*, Seminar Vol. 4.
- Vásáry M. 2020: Szupranacionális és nemzeti koordináció gyakorlati jelentősége a közös agrárpolitikában. *Nemzeti Köszolgálati Egyetem, Budapest*, p. 45.

Hivatkozott jogszabályok és rendeletek

- 10/2015. (III. 13.) FM rendelet az éghajlat és környezet szempontjából előnyös mezőgazdasági gyakorlatokra nyújtandó támogatás igénybevételének szabályairól, valamint a szántóterület, az állandó gyepterület és az állandó kultúrával fedett földterület növénytermesztésre vagy legeltetésre alkalmas állapotban tartásának feltételeiről
- 14/2023. (IV. 19.) AM rendelet az Európai Mezőgazdasági Garanciaalapból, valamint az Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alapból nyújtott támogatások igénybevétele során alkalmazandó feltételekről

The relationship between changes in the agricultural landscape and direct support between 2009 and 2023 in Békés county

A. RÁKÓCZI

Hungarian University of Agriculture and Life Sciences, Institute of Rural Development and Sustainable Economy, Department of Rural and Regional Development,
2100 Gödöllő, Páter Károly u. 1.; e-mail: rakoczi.attila@uni-mate.hu

Keywords: common agricultural policy, direct supports, diversification, greening, climate protection, nature conservation

Abstract: The support system of the Common Agricultural Policy is crucial for farmers. The conditions for direct payments, especially in the last two budget periods, include increasing requirements for environmental protection, nature and landscape conservation. I carried out my research in Békés County from 2009 to the present, i.e. 14 agricultural years, mainly by data processing. I requested data on the individual applications from the Békés County Office and the Hungarian State Treasury (as the agricultural payment agency). I found that the greening regulations had a significant impact on the diversification of crops and landscape elements in the years of their introduction. Over time, however, there has been some regression, and a similar cropping pattern to that which existed before the regulations has begun to emerge. This is also true for the individual landscape elements identified in the applications. However, it has also been shown that reversion has not occurred because the regulations have not been respected. All in all, the first year of the latest funding cycle, starting in 2023, shows positive changes from a landscape conservation point of view.

A műre a Creative Commons 4.0 standard licenc alábbi típusa vonatkozik:

CC-BY-NC-ND-4.0.

This work is licensed under a

Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

